T: 3. Podkruš. pán. (Prunéřov), 5. Terez. kotl. (Vědomice; Roudnice nad Labem), 11. Stř. Pol. (Hradišťko; Sadská; Choťánky; Libice nad Cidlinou; Předhradí; Velký Osek; Veltruby), 15. Vých. Pol. (Týnec nad Labem), 17. Mikul. pah. (okolí Mikulova), 18b. Dolnomor. úv. (Babice; Vnorovy; Hodonín), 20a. Bučov. pah. (Zástřizly), 21b. Hornomor. úv. (Tovačov; Kojetín; Plešovec; Postoupky; Záhlinice). – **M:** 28. Tep. vrchy (Toužim), 31. Plz. pah. (Švihov), 34. Plán. hřeb. (Kolinec), 35. Podbrd. (Belina; Rožmitál pod Třemšínem; Bezděkov pod Třemšínem), 37. Šum.-novohr. podh. (okolí Sušice), 40. Jihočes. pah. (území mezi Pískem a Týnem nad Vltavou), 41. Stř. Povlt. (severně od Týna nad Vltavou), 42. Votic. pah. (okolí Mladé Vožice), 47. Šluk. pah. (Brtníky; Doubice), 51. Polom. hory (Kokořínský důl), 58. Sud. mezih. (Broumovsko), 62. Litomyš. pán. (Litomyšl), 63. Českomor. mezih. (Lanškroun; Lubník; Radišov; Moravská Třebová), 67. Českomor. vrch., 68. Mor. podh. Vysoč. (Vysoké Popovice), 69. Želez. hory (Kochánovice; Nasavrky; Oldříš; Krouna), 71. Drah. vrch. (Sloup; Račice), 77c. Chřiby (Cetechovice). – **O:** 88b. Šum. pláně (Dobrá Voda, bývalá osada Rovina), 93. Krk. (Křížlice), 95. Orl. hory (Nová Ves).

Celkové rozšíření: Zatím zcela neznámé, sporadické nálezy jsou uváděny ze sousedních zemí.

Kříženci

2 × 1. *Galeopsis pubescens* × *speciosa* = *Galeopsis* × *polychroma* Beck Fl. Nieder-Oesterr. 2/2:1016, 1893.

Syn.: *Galeopsis styriaca* Porsch ex Fiori Nuov. Fl. Anal. Ital. 2:421, 1926.

M: 74b. Opav. pah. (Vřesina), 76a. Mor. brána vl. (Přerov; Hranice).

4 × 2. *Galeopsis bifida* × *pubescens* = *Galeopsis* × *carinthiaca* Porsch ex Fiori Nuov. Fl. Anal. Ital. 2:421, 1926.

O: 91. Žďár. vrchy (Nové Město na Moravě).

4 × 3. *Galeopsis bifida* × *tetrahit*

Vyskytuje se často mezi rodiči, s intermediárními znaky zejména ve tvaru prostředního cípu dol. pysku koruny.

11. *Lamium* L. – hluchavka *)

Lamium Linnaeus Sp. Pl. 579, 1753. – Syn.: *Lamium* subgen. *Eulamium* Aschers. Fl. Brandenb. 1:523, 1864. – *Lamium* subgen. *Lamium*. – *Lamiopsis* (Dumort.) Opiz Sezn. Rostl. Květ. Čes. 56, 1852. – *Orvala* L. Sp. Pl. 578, 1753.

Lit.: Košťál O. (1903): O kleistogamických květech hluchavky objímavé (Lamium amplexicaule L.). Vesmír 32:121–122. – Klika J. (1923): Quelques remarques sur les pélories du Lamium maculatum L. Preslia 2:56–58. – Novák F. A. (1923): Morfologická a teratologická pozorování na hluchavce bílé. Rozpr. Čes. Akad. Věd Um., cl. 2, 32:1–28. – Müntzing A. (1925): Ein Art-Bastard in der Gattung Lamium. Hereditas 7:215–228. – Jörgensen C. A. (1927): Cytological and experimental studies in the genus Lamium. Hereditas 9:126–136. – Novák F. A. (1931): Teratologická pozorování na hluchavce bílé. Preslia 10:135–140. – Domin K. (1943): O proměnlivosti hluchavky nachové (Lamium purpureum L.) se zvláštním zřetelem k brdským formám. Věda Přír. 22:45–48. – Bernström P. (1944): Two new hybrids in Lamium. Hereditas 30:257–260. – Otruba J. (1946): Lamium hybridum Vill. (L. amplexicaule × purpureum G. Meyer), hluchavka zvrhlá, nová rostlina moravská. Příroda 38:88. – Otruba J. (1947): Lamium holsaticum Prahl (L. album × maculatum Prahl). Příroda 39:66. – Bernström P. (1953): Cytogenetic intraspecific studies on Lamium. Hereditas 39:241–256, 381–437. – Bernström P. (1955): Cytogenetic studies on relationships between annual species of Lamium. Hereditas 41:1–122. – Dvořáková M. (1965): Taxonomický přehled československých druhů rodu Lamium L. Spisy Přírod. Fak. Univ. Purkyně Brno, ser. L, no 459:31–50. – Jones S. R. jun. et Jones C. A. (1965): Status of Lamium hybridum Vill. Amer. Midl. Natur. 74:503–506. – Švehrepová G. (1965): Hluchavka holštýnská. Živa 13:97. – Adema F. (1968): Iridoid glucosides of species of Lamium and some related genera. Acta Bot. Neerl. 17:423–430. – Holub J. (1973): Brief notes of the third volume of „Flora Europaea". Preslia 45:355–360. – Mennema J. (1989): A taxonomic revision of Lamium (Lamiaceae). Leiden. – Savelsbergh E. (1989): Lamium × holsaticum E. H. L. Krause bei Kohlscheid nördlich Aachen. Florist. Rundbr. 23:17–23.

Jednoleté, dvouleté nebo vytrvalé byliny. Listy jednoduché, řapíkaté. Lichopřesleny v úžlabí listenů, vzájemně oddálené, řídčeji na vrcholu lodyhy nahloučené; listeny lodyžním listům podobné, listence malé, čárkovitě kopinaté až šídlovité, přímé, řídčeji chybějí; květy ± přisedlé. Kalich ± pravidelný, trubkovitý až zvonkovitý, 5– nebo 10žilný, 5cípý, cípy poněkud nestejné, šídlovitě zakončené, neosinkaté, až k vrcholu krátce chlupaté, vz. s kratičkou osinkou; koruna zřetelně dvoupyská, bílá, růžová, liláková, purpurová až purpurově fialová, korunní trubka rovná nebo prohnutá, a pak obvykle vpředu ± břichatě rozšířená, uvnitř s prstencem chlupů nebo lysá, hor. pysk velký, celokrajný, řídčeji vykrojený, podlouhle až šir. eliptický nebo vejčitě podlouhlý, přilbovitý nebo jen mírně vyklenutý, dol. pysk 3laločný, laloky nestejné, postranní velmi malé, jako úzký ohrnutý okraj utvářené, obvykle s niťovitými, až 5 mm dl. přívěsky, stř. lalok poměrně velký, šir. obvejčitý až ledvinitý, na bázi zúžený, vpředu hluboce vykrojený, řídčeji celistvý; tyčinky 4, zřetelně dvoumocné, z trubky vyniklé, kryté hor. pyskem, vnější (přední) delší než vnitřní, prašníky (u našich druhů) chlupaté, vz. lysé; podsemeníkový žláznatý val 4laločný (někdy však laloky 3, *Lamium amplexicaule*), s největším předním lalokem, zadní nejkratší (u druhů s 3 laloky chybí), okraje laloků většinou vroubkované, blizna

*) Zpracovala M. Dvořáková

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

dvouramenná. Tvrdky v obrysu obvejčité, na vrcholu uťaté, tupě 3hranné, hladké nebo jemně bradavčité, s olejnatým masíčkem. – Asi 40 druhů rozšířených v Evropě, Asii a s. Africe, některé zavlékané i na ostatní kontinenty. – Entomogam. Autogam. (Kleistogam.). Myrmekochor.

1a Korunní trubka prohnutá, ± břichatě rozšířená 2
b Korunní trubka rovná, břichatě nerozšířená 3
2a Koruna růžově purpurová (zřídka bílá); prašníky červenavě hnědé, pyl sytě oranžový . . . . . **2. *L. maculatum***
b Koruna bílá až krémově bílá; prašníky modročerné, pyl světle žlutý . . . . . **3. *L. album***
3a Kalich 12–20 mm dl.; koruna (25–)30–45 mm dl.; byliny vytrvalé. Pěstovaná a ojediněle zplaňující . . . . . **1. *L. orvala***
b Kalich 5–7 mm dl.; koruna 10–20(–23) mm dl.; byliny jednoleté nebo dvouleté 4
4a Listeny ledvinité (širší než dlouhé), objímavé, listence chybějí; korunní trubka uvnitř lysá, nitky tyčinek lysé . . . . . **5. *L. amplexicaule***
b Listeny vejčité (delší než široké), krátce řapíkaté, neobjímavé, listence přítomné; korunní trubka uvnitř s prstencem chlupů, nitky tyčinek chlupaté . . . . . **4. *L. purpureum***

Sect. 1. *Orvala* (L.) DUMORT.

Syn.: *Orvala* L. – *Lamium* subgen. *Orvala* (L.) BRIQ. in ENGLER et PRANTL.

Korunní trubka rovná, břichatě nerozšířená, uvnitř (při bázi) s prstencem chlupů; kališní cípy a listence kratičce osinkaté; prašníky lysé.

1. *Lamium orvala* L. – hluchavka šalvějová

Lamium orvala LINNAEUS Syst. Natur., ed. 10, 2:1099, 1759. – Syn.: *Orvala garganica* L. Sp. Pl. 578, 1753. – *Lamium pannonicum* SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 1:406, 1771. – *Orvala lamioides* DC. in LAM. et DC. Fl. Franç., ed. 3, 3:539, 1805. – *Lamium michelianum* TAUSCH Flora, Regensburg, 14:215, 1831.

Exsikáty: Extra fines: HAYEK Fl. Stir. Exs., no 292.

Vytrvalé byliny; oddenek větvený, dřevnatý. Lodyha přímá, 30–60(–80) cm vys., roztr. krátce chlupatá. Listy řapíkaté, čepel trojúhelníkovitě vejčitá až vejčitá, 4–10 cm dl., 3–8 cm šir., tupě špičatá, na bázi mělce srdčitá, na okrajích zubatá; řapík 3–9 cm dl. Lichopřesleny 8–15květé, v počtu 3–5(–8) na lodyze; listeny řapíkaté, čepel trojúhelníkovitě vejčitá až vejčitě podlouhlá, až 15 cm dl., dl. zašpičatělá, na bázi srdčitá, u hor. listenů uťatá, na okrajích hrubě nepravidelně 2× pilovitě zubatá, řapík 3–9(–12) cm dl. Kalich 12–20 mm dl., kališní cípy úzce trojúhelníkovité, dl. zašpičatělé, kratičce osinkaté, přibližně zdéli kališní trubky; koruna (25–)30–45 mm dl., růžová až purpurově fialová, zřídka bílá, korunní trubka rovná, 17–20 mm dl., uvnitř s prstencem chlupů, hor. pysk 15–20 mm dl., mírně vyklenutý, vně krátce hustě bělavě pýřitý, na okraji dl. brvitý, stř. lalok dol. pysku hluboce vykrojený, na okrajích nepravidelně zubatý, s tmavě fialovou kresbou, postranní laloky malé, šir. trojúhelníkovité, s kratičkým přívěskem; prašníky lysé, tmavě fialové, pyl světle žlutý. Tvrdky 2,0–2,5 mm dl. IV–VI(–VII). Hkf.

$2n = 18$ (extra fines)

Původní v j. a jv. Alpách (j. Štýrsko, Korutany, sv. Itálie), kde roste v klimaticky příznivějších polohách ve světlých lesích, křovinách a v potočních nivách. Známá také z illyrské (severozápadní okrajové) části bývalé Jugoslávie, z jz. Maďarska a z pohoří Gargano ve stř. Itálii. U nás (podobně jako v některých jiných zemích v Evropě) se občas pěstuje pro ozdobu v parcích a vzácně zplaňuje, např. na břehu potoka Botič s. od Průhonic (fyt. p. 64a. Průh. ploš.), kam se rozšířila z Průhonického parku (cf. KOTLABA Zprav. Ochr. Přír. Okr. Praha-západ 18:15, 1997).

Sect. 2. *Lamiotypus* DUMORT.

Korunní trubka prohnutá, mírně břichatě rozšířená, uvnitř (při bázi, v místě zúžení) s prstencem chlupů; kališní cípy a listence neosinkaté; prašníky chlupaté.

2. *Lamium maculatum* (L.) L. – hluchavka skvrnitá Tab. 97/1

Lamium maculatum (LINNAEUS) LINNAEUS Sp. Pl., ed. 2, 809, 1763. – Syn.: *Lamium album* L. β *maculatum* L. Sp. Pl. 579, 1753. – *L. foliosum* CRANTZ Stirp. Austr., ed. 2, 258, 1769.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 889. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1162. – Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 2648. – Fl. Lituan. Exs., no 84. – Fl. Lusit. Exs., no 1052. – MAGNIER Fl. Selecta Exs., no 2551.

Vytrvalé byliny; oddenek s podzemními a nadzemními kořenujícími výběžky. Lodyha vystoupavá až přímá, 20–50(–60) cm vys., v dol. části roztr. chlupatá až téměř lysá, často červenofialově naběhlá, v hor. 1/2 roztr. až poměrně hustě

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

chlupatá. Listy řapíkaté, čepel trojúhelníkovitě vejčitá, 1–8 cm dl., 1–7 cm šir., tupá až ± zašpičatělá, na bázi srdčitá až uťatá, na okrajích jednoduše nebo (častěji) 2× vroubkovaná až poměrně hrubě vroubkovaně pilovitá, roztr. chlupatá, sytě zelená, nezřídka, alespoň u dol. listů, na líci se světlejšími až bělavými skvrnami; řapík 1,5–4,0 cm dl. Lichopřesleny 6–10(–12)květé, navzájem oddálené; listeny na bázi obvykle krátce klínovité, krátce řapíkaté, listence velmi malé, šídlovité, neosinkaté, dosahující 1/5 délky kalicha; květy přisedlé. Kalich zvonkovitý, 7–10 mm dl., pýřitý, kališní cípy úzce trojúhelníkovité, na vrcholu šídlovité, neosinkaté, kratší nebo nanejvýš zdéli kališní trubky; koruna (1,5–)2,0–2,5 mm dl., růžově purpurová až purpurová, zřídka bílá, korunní trubka prohnutá, mírně břichatě rozšířená, 10–17 mm dl., na bázi bělavá, uvnitř (v místě zúžení) s prstencem chlupů, hor. pysk vejčitě podlouhlý, přilbovitý, celokrajný, vně kratičce pýřitý, stř. lalok dol. pysku okrouhle ledvinitý, na bázi zúžený, asi do 1/2 vykrojený, s fialovou kresbou, postranní laloky utvářené jako úzké ohrnuté okraje, každý s niťovitým, asi 2,5 mm dl. přívěskem; nitky tyčinek chlupaté, prašníky načervenale hnědé, bíle chlupaté, pyl sytě oranžový. Tvrdky asi 3 mm dl., hladké, olivově zelené, zralé tmavě šedé. (IV–)V–IX. Hkf.

$2n = 18$ (ČR: 32. Křivokl.)

Variabilita: U nás jen v typovém poddruhu (subsp. *maculatum*), kterému odpovídá výše uvedený popis. Variabilita této subspecie zahrnuje taxonomicky bezvýznamné odchylky ve tvaru listů a listenů a v utváření jejich okrajů. Druhá subspecie, a sice *L. maculatum* subsp. *cupreum* (SCHOTT, NYMAN et KOTSCHY) E. HADAČ in DOSTÁL (syn.: *L. cupreum* SCHOTT, NYMAN et KOTSCHY), nebyla u nás prokázána. Je známá z vyšších vápencových pohoří Slovenska (Belanské Tatry, Nízké Tatry, Kriváňská a Chočská Fatra; cf. KMEŤOVÁ Fl. Slov. 5/1:251, 1993) a z Polska. Vyznačuje se mimo jiné většími (10–16 mm dl.) kalichy s nápadně nestejnými cípy (nejdelší zdéli korunní trubky) a většími (až 30 mm dl.) korunami červenohnědého zbarvení.

Ekologie a cenologie: Lužní lesy, pobřežní lemy, stinné, víceméně ruderalizované, vlhčí lesní lemy (zvláště v příměstských oblastech), lemy křovin, zastíněné plochy starých neudržovaných zahrad. Ve vyšších polohách chybí v přirozené vegetaci a vyskytuje se jen na antropogenních stanovištích (rumiště a skládky v okolí horských hospodářských a rekreačních objektů, salaší apod.). Půdy dočasně vysýchavé až čerstvě vlhké, lokálně i zaplavované a podmáčené, různého mechanického složení (častěji hlinotopíščité až hlinité), občas dusíkem obohacené. Uplatňuje se v některých společenstvech řádu *Fagetalia sylvaticae*, především svazu *Alnion incanae* (diagnostický druh), výjimečně v mezo- až slabě hygrofilních společenstvech svazu *Carpinion* (zpravidla jen v antropicky narušených porostech); často ve společenstvech řádu *Lamio albi-Chenopodietalia boni-henrici* (diagnostický druh svazu *Rumicion alpini*) a svazu *Senecion fluviatilis*.

Rozšíření v ČR: V celém území od planárního do středních poloh submontánního stupně dosti hojně (zde přibližně končí výskyt tohoto druhu v přirozených a polopřirozených společenstvech, zvláště potočních olšinách). Ve vyšších polohách ve stupni montánním a supramontánním vzácné, nahodilé a nepochybně jen přechodné výskyty, obvykle na antropogenních stanovištích (max.: Jeseníky, úpatí Pradědu, ca 1350 m; Velká kotlina, ca 1250 m; Moravskoslezské Beskydy, Radhošť, ca 1050 m).

Celkové rozšíření: Evropa, na sever do Nizozemska, s. Německa, s. Polska a Pobaltí, na východ přes Bělorusko a stř. Rusko po stř. Ural. V atlantské části Evropy velmi vzácně, ve Velké Británii jen adventivně. Na jihu Evropy do stř. Portugalska, s. Španělska, po j. Itálii (chybí v Kalábrii) a s. Řecko. Izolované výskyty a arely malé rozlohy v Malé Asii, na Krymu, Kavkazu, v s. Íránu a na Altaji. Zavlečena v s. Africe, Severní Americe a na Novém Zélandě. – Mapy: MEUSEL et al. 1978: 376; HULTÉN NE 1986:794.

3. *Lamium album* L. – hluchavka bílá Tab. 98/1

Lamium album LINNAEUS Sp. Pl. 579, 1753.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 888. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1161. – Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 2646. – Fl. Siles. Exs., no 293. – Pl. Polon. Exs., no 567.

Vytrvalé byliny; oddenek s podzemními výběžky. Lodyha vystoupavá až přímá, 20–40(–60) cm vys., obvykle jednoduchá, v dol. části ± lysá a fialově naběhlá, v hor. 1/2 roztr. až poměrně hustě krátce chlupatá až měkce kučeravě pýřitá. Listy řapíkaté, čepel vejčitá až podlouhle vejčitá nebo trojúhelníkovitě vejčitá, 2,5–10,0 cm dl., 1,5–5,0 cm šir., na bázi srdčitá až zaokrouhlená, na vrcholu špičatá až zašpičatělá, na okraji hrubě pilovitá nebo vroubkovaně pilovitá; řapík 1,5–3,0 cm dl. Květy téměř přisedlé, ve 2–6 oddálených lichopřeslenech, nejdolejší lichopřesleny až 10květé; listeny lodyžním listům podobné, obvykle dl. zašpičatělé, krátce řapíkaté; listence

Tab. 97: 1 *Lamium maculatum*. – 2 *L. purpureum*, 2a – koruna. – 3 *L. amplexicaule*, 3a – koruna.

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

velmi malé, 3–6(–8) mm dl., šídlovité, neosinkaté. Kalich zvonkovitý, 10–15 mm dl., na bázi často nafialovělý, roztr. chlupatý, kališní cípy úzce trojúhelníkovité, na vrcholu šídlovité, neosinkaté, přibližně zdéli kališní trubky; koruna 20–25 mm dl., bílá nebo krémově bílá, korunní trubka prohnutá, mírně břichatě rozšířená, uvnitř (v místě zúžení) s prstencem chlupů, hor. pysk podlouhle obvejčitý, přilbovitý, celokrajný, vně kratičce pýřitý, na okraji brvitý, stř. lalok dol. pysku okrouhle ledvinitý, na bázi zúžený, asi do 1/2 vykrojený, s bledě olivově zelenou, málo výraznou kresbou, postranní laloky dol. pysku v podobě úzkého ohrnutého okraje, každý s niťovitým, asi 3 mm dl. přívěskem; nitky tyčinek chlupaté, prašníky modročerné až černé, dl. bíle kadeřavě chlupaté, pyl světle žlutý. Tvrdky až 3,5 mm dl., hladké, za zralosti tmavě šedé. IV–XI. Hkf.

$2n = 18$ (extra fines)

Variabilita: Odchylky malé taxonomické hodnoty (registrované ve starší literatuře) zachycující proměnlivost ve tvaru listů a listenů, v utváření listového vrcholu a okrajů lze považovat za projevy individuální variability. Občas se vyskytují teratologické odchylky, např. pelorie (cf. NOVÁK 1923, 1931).

Ekologie a cenologie: Rumiště, skládky, komposty, návesní prostory, lemy zdí a plotů venkovských sídel, devastované plochy městských periférií, silniční příkopy, okrajové části zanedbaných parků, zahrad a starých hřbitovů, zarůstající zbořeniště bývalých sídel. Půdy čerstvě vlhké až mírně vysýchavé, dusíkem bohaté, kypřené i sešlapávané, různého mechanického složení. Převážně nitrofilní společenstva ruderálních a ruderalizovaných stanovišť řádu *Lamio albi-Chenopodietalia boni-henrici* (diagnostický druh svazů *Arction lappae* a *Aegopodion podagrariae*, častější však i v dalších společenstvech tohoto řádu); dosti často také v některých společenstvech třídy *Artemisietea vulgaris*.

Rozšíření v ČR: V celém území od nížin po hranici víceméně souvislého osídlení (horní hranici submontánního stupně) hojný druh. Ve výše položených oblastech už jen nestejnoměrně, roztroušeně a nahodile, obvykle v blízkosti hospodářských sídel a rekreačních objektů (max.: Javorníky, svah Velkého Javorníku, ca 1000 m; Krkonoše, Pec pod Sněžkou, Obří důl, 850 m).

Celkové rozšíření: Evropa, na sever do Irska, Skotska a j. Skandinávie (ve stř. části už jen roztroušeně). Pobaltí, Bělorusko a evropská část Ruska, na východ přes Západosibiřskou nížinu do pohoří j. Sibiře a Himálaje. Na jihu Evropy do s. Španělska, s. Itálie, po s. okraj Balkánského poloostrova, přes Rumunsko na Ukrajinu. Izolovaná arela v prostoru Kavkazu a navazujících pohoří Malé Asie a Íránu. Zavlečena na Islandu, v Severní Americe, vzácně na Novém Zélandě. – Mapy: HULTÉN FA 1968:788; MEUSEL et al. 1978:376; HULTÉN NE 1986:795.

Význam: Hluchavka bílá je oficinální drogou; do čajových směsí i samostatně se používají koruny (Flos lamii albi).

Sect. 3. *Lamium*

Syn.: *Lamium* sect. *Lamiopsis* DUMORT. – *Lamiopsis* (DUMORT.) OPIZ. – *Pollichia* SCHRANK. – *Lamium* sect. *Pollichia* (SCHRANK) BRIQ. in ENGLER et PRANTL.

Korunní trubka rovná, břichatě nerozšířená, uvnitř (při bázi) s prstencem chlupů nebo lysá; kališní cípy a listence neosinkaté; prašníky chlupaté.

4. *Lamium purpureum* L. – hluchavka nachová
Tab. 97/2

Lamium purpureum LINNAEUS Sp. Pl. 579, 1753. – Syn.: *Lamiopsis purpurea* (L.) OPIZ Sezn. Rostl. Květ. Čes. 56, 1852.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 887. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 1160. – Extra fines: Fl. Lusit. Exs., no 499. – Fl. Siles. Exs., no 520. – Pl. Polon. Exs., no 568.

Jednoleté nebo dvouleté byliny s charakteristickým zápachem. Lodyha vystoupavá, řídčeji přímá, 10–20(–30) cm vys., často od báze větvená, fialově naběhlá, lysá. Listy řapíkaté, čepel vejčitá až okrouhle nebo trojúhelníkovitě vejčitá, 1–5 cm dl., 1–3 cm šir., roztr. chlupatá, na okraji vroubkovaná až vroubkovaně pilovitá, čepel dol. listů na bázi srdčitá, na vrcholu tupá, řapík 1,5–3,5 cm dl., čepel hor. listů na vrcholu špičatá, řapík kratičký, asi 2–5 mm dl. Lichopřesleny 6–10květé, horní nápadně (až hlávkovitě) sblížené; listeny vzhledu lodyžních listů, menší, často purpurově naběhlé, listence šídlovité, neosinkaté, dosahující asi 1/2 délky kalicha. Kalich zvonkovitý, 5–7 mm dl., lysý nebo řídce chlupatý, často purpurově naběhlý, kališní cípy úzce trojúhelníkovité, šídlovitě zašpičatělé, neosinkaté, přibližně zdéli trubky; koruna 10–18(–23) mm dl., růžově purpurová, vz. bílá, korunní trubka rovná, 7–12 mm dl., poněkud delší než kalich, zřídka zdéli nebo kratší než kalich, uvnitř s prstencem chlupů, hor.

Tab. 98: 1 *Lamium album*, 1a – báze lodyhy s plazivými kořenujícími výběžky, 1b – koruna. – 2 *Galeobdolon argentatum*, 2a – báze lodyhy s plazivými kořenujícími výběžky, 2b – detail horní části lodyhy, 2c – odění dolní části lodyhy, 2d – list sterilního výběžku, 2e – koruna.

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

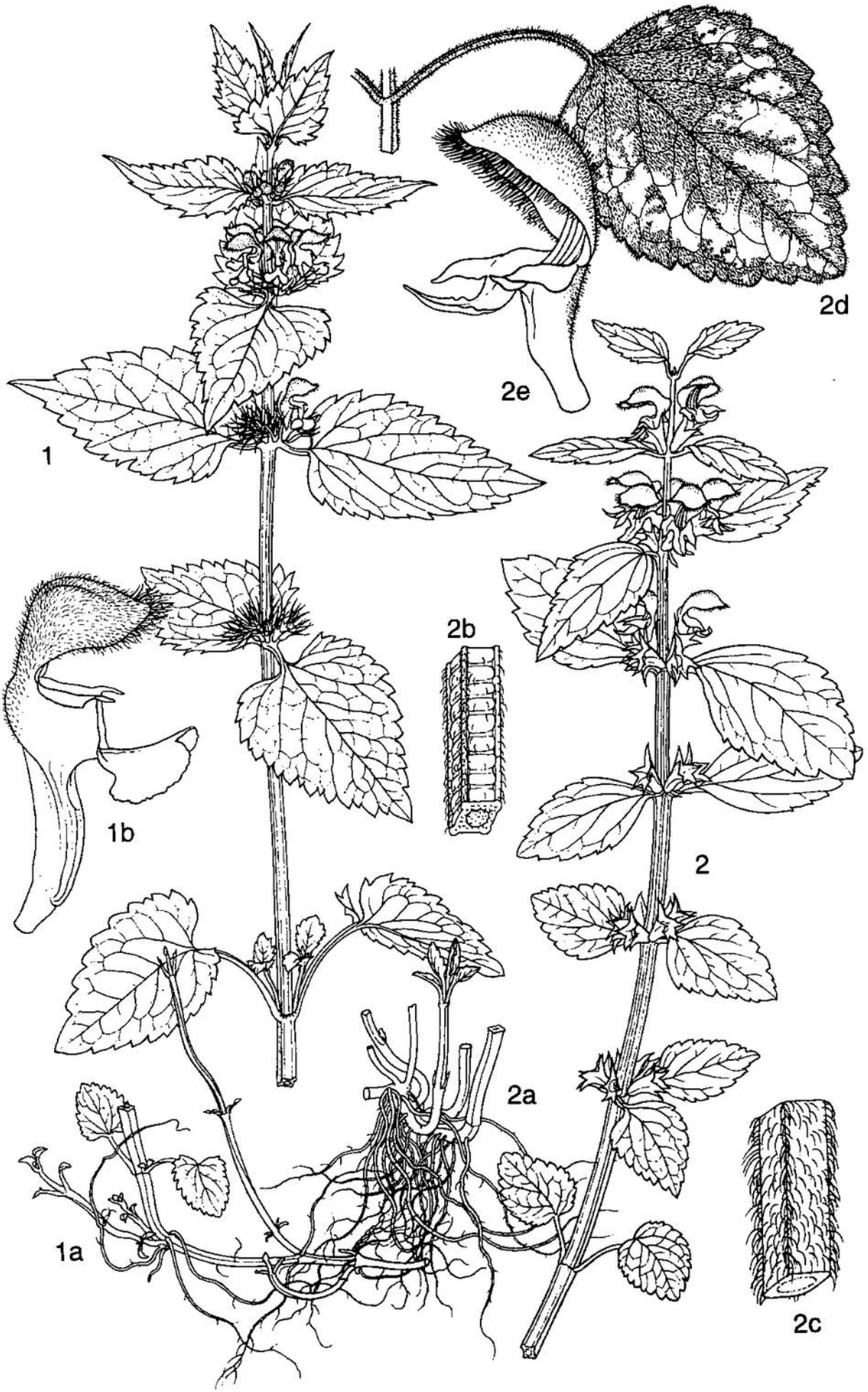

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

pysk podlouhle vejčitý, 4–6 mm dl., mírně vyklenutý, celokrajný, kratičce pýřitý, stř. lalok dol. pysku obsrdčitý, asi 2 mm dl., purpurově skvrnitý, postranní laloky velmi malé, v podobě úzkého ohrnutého okraje utvářené, každý s maličkým niťovitým přívěskem; nitky tyčinek chlupaté, prašníky fialové, bíle chlupaté. Tvrdky 2,0–2,5 mm dl., šedavé, drobně bíle bradavčité. IV–X. Tf.

$2n = 18$ (extra fines)

Variabilita: Jen individuální odchylky nebo nedědičné stanovištní modifikace. Odchylka popsaná Dominem jako f. *majoriflorum* Domin Věda Přír. 22:46, 1943 (vyznačující se poměrně velkými korunami a korunní trubkou delší než kalich) odpovídá typu, f. *minoriflorum* Domin l. c. s korunami kratšími a korunní trubkou z kalicha nevyčnívající, spadá do rámce individuální proměnlivosti.

Ekologie a cenologie: Polní a zahradní kultury, rumiště, komposty, navážky zeminy, městské skládky, ruderalizované lemy křovin, akátové lesíky. Stanoviště ruderální, ruderalizovaná, často ovlivňovaná zemědělskou a zahradnickou činností člověka. Půdy čerstvě vlhké až mírně vysýchavé, písčité až hlinité, minerálně a humusem dosti bohaté, obvykle kypřené, také antropogenní. Ve společenstvech tříd *Secalietea*, *Chenopodietea* a *Artemisietea vulgaris*.

Rozšíření v ČR: V celém území od nížin po hranici intenzívního zemědělského hospodaření (planární až submontánní stupeň). Víceméně souvislé rozšíření končí v dol. polohách oreofytika. Z vyšších poloh jsou známé nahodilé výskyty v blízkosti hospodářských a rekreačních usedlostí (max.: Javorníky, svah Velkého Javorníku, ca 1000 m; Šumava, osada Nová Hůrka východně od Železné Rudy, ca 940 m).

Celkové rozšíření: Téměř celá Evropa, na sever do Skotska, stř. Skandinávie, j. Finska a ruské Karélie; přes stř. Rusko, na jihovýchod na Altaj. Malá Asie, Mezopotámie, s. Afrika (Alžír). Zavlečena v Severní a Jižní Americe. – Mapy: Hultén NE 1986:795.

Význam: Nepříliš obtížný plevel v polních a zahradních kulturách.

5. *Lamium amplexicaule* L. – hluchavka objímavá Tab. 97/3

Lamium amplexicaule Linnaeus Sp. Pl. 579, 1753. – Syn.: *Pollichia amplexicaulis* (L.) Willd. Fl. Berol. 198, 1787. – *Lamiopsis amplexicaulis* (L.) Opiz Sezn. Rostl. Květ. Čes. 56, 1852.

Exsikáty: Petrak Fl. Bohem. Morav. Exs., no 886. – Tausch Herb. Fl. Bohem., no 1163. – Extra fines: Braun-Blanquet Fl. Raet. Exs., no 771. – Fl. Hung. Exs., no 289. – Fl. Siles. Exs., no 465. – Herb. Fl. Ross., no 1181. – Pl. Finl. Exs., no 337.

Jednoleté byliny s krátkým větveným kořenem. Lodyha vystoupavá až přímá, (5–)10–20 (–30) cm vys., od báze často větvená, řídčeji jednoduchá, řídce až hustě pýřitá, zřídka lysá. Listy řapíkaté, čepel okrouhlá až okrouhle ledvinitá, 7–20(–25) mm dl., na okraji hrubě vroubkovaná; řapík až 3 cm dl. Lichopřesleny 6–10květé, listeny přisedlé až poloobjímavé, ledvinité, na okraji hrubě vroubkované až mělce laločnaté, listy a listeny roztr. chlupaté až (zvl. na rubu) vlnaté, vz. lysé, listence chybějí; květy přisedlé, někdy kleistogamické. Kalich zvonkovitý, 5–7 mm dl., chlupatý až vlnatý, kališní cípy úzce trojúhelníkovité, šídlovitě zašpičatělé, neosinkaté, přibližně zdéli kališní trubky; koruna 15–20 mm dl., růžově purpurová nebo růžová, vz. bílá, korunní trubka rovná, 10–14 mm dl., uvnitř lysá, obvykle zřetelně delší než kalich, hor. pysk podlouhlý, asi 5 mm dl., mírně vyklenutý, celokrajný, krátce pýřitý, stř. lalok dol. pysku obsrdčitý, 2,0–2,5 mm dl., postranní laloky dol. pysku v podobě úzkého ohrnutého okraje, někdy se 2 drobnými zoubky; nitky tyčinek lysé, prašníky fialové, bíle kadeřavě chlupaté. Tvrdky asi 3 mm dl., drobně bradavčité, světle hnědé. III–XI. Tf.

$2n = 18$ (ČR: 8. Čes. kras, 9. Dol. Povlt., 11a. Všet. Pol.)

Variabilita: Jen individuální odchylky nebo nedědičné stanovištní modifikace lišící se především v charakteru a intenzitě odění rostlin (řídce chlupaté až hustě vlnaté). Občas se vyskytují jedinci s kleistogamickými květy (koruna v kalichu zcela ukrytá, kališní cípy nejsou rozestálé, nýbrž ± uzavírají ústí kališní trubky; nitky tyčinek a čnělka zkroucené, laloky blizny zřetelně větší než u cizosprašných rostlin, k prašníkům přiléhající).

Ekologie a cenologie: Plevel v polních kulturách (okopaninách i obilninách), ve vinicích a zahradách; také rumiště, úhory, ale i suché travnaté nebo kamenité stráně. Půdy suché až střídavě vlhké, kamenité až hlinité, někdy až minerálně dosti silné, nezřídka i humusem bohaté. Druh preferující – zvláště ve výše položených oblastech – vápenec a vápnité horniny. Ve společenstvech třídy *Chenopodietea*, především svazu *Sisymbrion officinalis* a řádu *Atriplici-Chenopodietalia albi* i třídy *Secalietea* (řádu *Secalietalia*); občas také v narušovaných společenstvech třídy *Festuco-Brometea* a řádu *Alysso-Sedetalia*.

Rozšíření v ČR: Nepochybně v celém území, i když s velmi kolísající frekvencí výskytu. Těžiště od planárního do nižších, lokálně i středních poloh suprakolinního stupně. Ve vyšších polohách prokazatelně řídčeji, přesto zřejmě ve všech fytochorionech. Sporadické, nahodilé a jen přechodné výskyty v dolních polohách oreofytika, kde rozšíření tohoto druhu končí (max.: Javorníky, svah Velkého Javorníku, ca 1000 m; Krkonoše, Pec pod Sněžkou, Obří důl, ca 850 m).

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

Celkové rozšíření: Téměř celá Evropa, na sever do Skotska a s. Skandinávie, v evropské části Ruska na sever přibližně po 60° s. š., na východě do povodí stř. Volhy. Na jihozápadě a jihu po Kanárské ostrovy a sz. okraj Afriky; celé evropské Středozemí. Izolované roztroušené výskyty v Malé Asii a Mezopotámii. Na jihovýchodě izolovaná arela zabírající Kavkaz a navazující pohoří Turecka a Íránu. Zavlečena na Islandu a v Grónsku, v Severní a Jižní Americe, vzácně v Austrálii. – Mapy: HULTÉN CP 1971:241; MEUSEL et al. 1978:377; HULTÉN NE 1986:797.

Význam: Nepříliš obtížný plevel v polních a zahradních kulturách.

Poznámka: Při revizi herbářového materiálu rodu *Lamium* (cf. DVOŘÁKOVÁ 1965) byl pro naše území zjištěn výskyt dalších dvou druhů, a sice *L. hybridum* VILL. a *L. molucellifolium* FRIES (v citované práci jsou vedeny jako subspecie druhu *L. incisum* WILLD. emend. JANCHEN).

Lamium hybridum VILL. [syn.: *Lamium incisum* WILLD., *L. dissectum* WITH., *L. hybridum* subsp. *dissectum* (WITH.) GAMS] je některými autory (cf. např. BERNSTRÖM 1953, 1955, který je autorem tohoto řešení) považováno za ustálený hybridogenní tetraploidní ($2n = 36$) druh pocházející z kombinace *L. bifidum* CYR. × *L. purpureum*. Habituálně se blíží druhému z předpokládaných rodičů, *L. purpureum*, a vyznačuje se mimo jiné listeny na okrajích nepravidelně hrubě až zastřihovaně zubatými. Je známý, i když jen jako roztroušený nebo vzácný, z mnoha zemí Evropy (cf. BALL in Fl. Eur. 3:148, 1972, mapy: HULTÉN NE 1986:796), z našeho území z Olomouce, Brna a České Lípy. Otázka případného dalšího výskytu *L. hybridum* u nás zasluhuje pozornost, zároveň však důkladné studium; druh by totiž mohl být zaměněn s extrémními odchylkami *L. purpureum*, pokud se týká utváření listových (listenových) okrajů.

Lamium molucellifolium FRIES [syn.: *Lamium intermedium* FRIES, *L. hybridum* subsp. *intermedium* (FRIES) GAMS, *L. incisum* subsp. *intermedium* (FRIES) JANCHEN ex DVOŘÁKOVÁ] je ustálený alotetraploid ($2n = 36$) z hybridní kombinace *L. amplexicaule* × *purpureum*. Vyznačuje se krátce řapíkatými (neobjímavými) listeny s nepravidelně vroubkovaně zubatými okraji, poměrně velkými (až 2 cm) květy a zakrnělými, někdy chybějícími přívěsky po stranách dolního pysku. Druh má těžiště v atlantské, zvláště sz. části Evropy (mapy: HULTÉN NE 1986:796), z našeho území jsou registrovány tři lokality z Olomouce a bližšího okolí (Olomouc-Nová Ulice, Vrbátky, Grygov) a jeden výskyt ze severních Čech (Bělá pod Bezdězem).

Kříženci

3 × 2. *Lamium album* × *maculatum* = *Lamium* × *holsaticum* E. H. L. KRAUSE in PRAHL Krit. Fl. Prov. Schlesw.-Holst. 2:169, 1890.

Exsikáty: Fl. Exs. Austro-Hung., no 2679.

T: 9. Dol. Povlt. (Praha, Stromovka), 16. Znoj.-brn. pah. (Moravské Bránice; Budkovice), 18a. Dyj.-svr. úv. (Brno-Pisárky; Rebešovice; Dolní Věstonice – Strachotín), 20b. Hustop. pah. (Zdravá Voda nedaleko Žarošic), 21b. Hornomor. úv. (les Království u Grygova). – **M:** 68. Mor. podh. Vysoč. (Tetčice), 70. Mor. kras (Švýcárna v Josefovském údolí u Adamova), 77c. Chřiby (Střílky), 80a. Vset. kotl. (Valašská Bystřice).

Hybrid vyskytující se mezi rodiči, přesto upřednostňující stanoviště význačná pro druh *L. maculatum* (lužní lesy, údolní luhy potoků a řek). Habituálně se rovněž blíží spíše *L. maculatum*, avšak při podrobnějším studiu lze rozpoznat, že závažnější diagnostické znaky jsou většinou příznačně intermediární. Od *L. maculatum* se liší a spíše druhu *L. album* se podobá tvarem listových a zvláště listenových vrcholů, které jsou zašpičatělé až dlouze zašpičatělé, zřetelně protažené; koruna světle růžová, pyl bledě oranžový, pylová zrna zčásti deformovaná, ne plně vyvinutá. V přírodě je nepochybně častější, než je uvedeno (viz horní část textu) v přehledu doložených výskytů. V Evropě známý v řadě zemí, zvláště v její z. a stř. části (cf. MENNEMA 1989:136).

12. *Galeobdolon* HUDSON – pitulník *)

Galeobdolon HUDSON Fl. Angl., ed. 2, 257, 1778. – Syn.: *Galeobdolon* ADANS. Fam. Pl. 2:190, 1763, nom. illeg. – *Lamium* L. in NATH. Fl. Monsp. 19, 1756 p. p. – *Galeopsis* L. Sp. Pl. 519, 1753 p. p. min. – *Lamiastrum* HEISTER ex FABRICIUS Enum. Meth. Pl. Hort. Med. Helmstad. 51, 1759, nom. inval.; EHREND. et POLATSCHEK in POLATSCHEK Österr. Bot. Z. 113:108, 1966. – *Lamium* sect. *Galeobdolon* (HUDSON) BENTHAM in DC. Prodr. 12:511, 1848. – *Lamium* subgen. *Galeobdolon* (HUDSON) ASCHERS. Fl. Brandenb. 1:525, 1864.

Poznámka 1: Některými autory (v pracích taxonomického charakteru i v Květenách) používané jméno *Lamiastrum* HEISTER ex FABRICIUS (1759) je jinými autory odmítáno (cf. RAUSCHERT 1968, 1977, 1982, HOLUB 1970, 1973, GUTERMANN et al. 1973, FUCHS-ECKERT 1980, HOLUB et KMEŤOVÁ 1993) jako uninominální, a tedy neplatně publikované druhové jméno. Za neoprávněné je považováno rodové jméno *Galeobdolon* ADANSON (1763), neboť zahrnuje lektotyp rodového jména *Galeopsis* L. (1753), a je tedy pouze nadbytečným jménem pro rod *Galeopsis*. Za těchto okolností přichází v úvahu jméno *Galeobdolon* HUDSON (1778), na jehož ochranu vzešlo už několik návrhů (cf. FUCHS-ECKERT 1980, HOLUB et KMEŤOVÁ 1993).

Poznámka 2: Samostatné postavení rodu *Galeobdolon* (vůči rodu *Lamium*) opodstatňují nejen taxonomicky závažné morfologické rozdíly (především v utváření koruny), ale i přítomnost odlišných obsahových látek (cf. ADEMA 1968, WIEFFERING et FIKENSCHER 1974).

Lit.: HERMANN F. (1958): Lamium flavidum nov. spec. in den Bayerischen Alpen. Ber. Bayer. Bot. Ges. 32:145–145. – HOLUB J. (1961): Poznámky k málo známým rostlinám květeny ČSSR. Preslia 33:399–404. – GUTERMANN W. (1962): Diploides Lamium galeobdolon (sensu lato) in Bayern. Ber. Bayer. Bot. Ges. 35:43–45. – DERSCH G. (1964): Zur Cytologie und Taxonomie der Goldnessel [Lamium galeobdolon (L.) L.]. Ber. Deutsch. Bot. Ges. 76:351–359. – DVOŘÁKOVÁ M. (1966): Rod

*) Zpracovala M. Dvořáková

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)